

Ανισότητα Εισοδήματος και Πλούτου

Θεωρία και Οικονομική Πολιτική

Μάθημα 8

Νίκος Στραβελάκης, ΤΟΕ ΕΚΠΑ

Η Παρέμβαση Kuznets

- Ένα χρόνο πριν τη δημοσίευση του υποδείγματος Solow (1956) το ζήτημα της εισοδηματικής ανισότητας ήρθε στο προσκήνιο της οικονομικής συζήτησης. Αυτό έγινε με τον πιο επίσημο τρόπο στη προεδρική ομιλία του Simon Kuznets στο Αμερικανικό Οικονομικό επιμελητήριο το 1954 που δημοσιεύθηκε σαν άρθρο στο AER το 1955.
- Το βασικό ερώτημα που απασχόλησε την ομιλία ήταν αν η ανισότητα αυξάνει ή όχι στην πορεία της οικονομικής μεγέθυνσης των χωρών;
- Παρουσίασε κάποια αναλυτικά βήματα που ακολουθούν το νεοκλασικό παράδειγμα.
- Επιχειρηματολόγησε ότι στη φάση της έντονης μεγέθυνσης με την συγκέντρωση στις πόλεις, την αύξηση του πληθυσμού και τους υψηλούς συντελεστές αποταμίευσης η ανισότητα αυξάνει. Όμως από μια φάση και μετά ο ρυθμός μεγέθυνσης του πληθυσμού μειώνεται, οι αποταμιεύσεις επίσης (γιατί;) και ο πληθυσμός των πόλεων σταθεροποιείται. Το συμπέρασμα λοιπόν είναι ότι η οικονομική μεγέθυνση θα περιορίσει την ανισότητα που δυναμικά θα έχει τη μορφή ανάποδου U.

Ανισότητα τη “Χρυσή Τριακονταετία” (1950-80)

- Η διανομή των εισοδημάτων σε ποσοστά 80% μισθοί 20% κέρδη τις δεκαετίες του 1950, 60, 70 θεωρήθηκαν από τους νεοκλασικούς οικονομολόγους επιβεβαίωση των προβλέψεων του Kuznets.
- Επιπλέον, έβλεπαν την σταθερότητα των μεριδίων μισθών και κερδών σαν επιβεβαίωση τουλάχιστον εν μέρει του υποδείγματος του Solow αφού έμοιαζε ότι η παραγωγή/ διανομή ακολουθούσε μια συνάρτηση παραγωγής Cobb-Douglas. Με αυτή τη λογική κάποιοι νεοκλασικοί οικονομολόγοι με επικεφαλής το Mankiw (1992) έσπευσαν να πουν ότι το υπόδειγμα του Solow δεν έπρεπε να απορριφθεί όπως επιχειρηματολόγησε ο Lucas (1988) αλλά να αναμορφωθεί διότι η σύγκλιση των οικονομιών δεν θα είναι απόλυτη αλλά υπό όρους.
- Αυτές οι βεβαιότητες δεν κλονίσθηκαν ούτε με την όξυνση της ανισότητας ανάμεσα στις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες στα τέλη της δεκαετίας του 60. Ο λόγος είναι ότι αντίθετα με το Solow ο Kuznets θεωρούσε ότι το πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο των υπό ανάπτυξη χωρών δεν τους επέτρεπε να ακολουθήσουν το δρόμο των ΗΠΑ και της Δυτικής Ευρώπης. Παράλληλα, για τις χώρες αυτές, διατύπωσε τη θέση ότι οι αδύναμοι ρυθμοί μεγέθυνσης οδηγούν μέσω των αποταμιεύσεων σε συγκέντρωση του πλούτου σε μικρές μειοψηφίες. Είναι ιδέες που θα συναντήσουμε με παρεμφερές αλλά και διαφορετικό περιεχόμενο στη συνέχεια.

Η Επιστροφή των Οικονομικών της Ανισότητας

- Η επιστροφή των Οικονομικών της ανισότητας συνδέεται με τα ονόματα των Atkinson, Saez και Piketty.
- Ο πρώτος λόγος ανήκει σίγουρα στον Anthony Atkinson. Η βασική του παρατήρηση ήταν ότι η μεταβολή της ανισότητας ανάμεσα στις εισοδηματικές κατηγορίες είναι η βασική αιτία μεταβολής της συνολικής ανισότητας (Jones 2015). Την ιδέα αυτή την αντιλαμβανόταν στο πλαίσιο της κατά Pareto αριστοποίησης. Συγκεκριμένα, την “μεταβίβαση Dalton – Pigou” που είδαμε στο 3ο μάθημα (Atkinson και Bandolini 2015). Έτσι από θεωρητική σκοπιά για τον Atkinson η ανισότητα είναι “αποτυχία αγοράς” (γιατί ;).
- Σε εμπειρικό επίπεδο αυτό σημαίνει ότι όταν υπάρχει διασύνδεση ανάμεσα στη συγκέντρωση του πλούτου και το συντελεστή της κατανομής Pareto $(100/p)^{\eta-1}$. Με άλλα λόγια η θεωρία πρέπει να απαντήσει 1) γιατί η κατανομή των ανώτερων εισοδημάτων είναι τύπου Pareto και 2) τι επηρεάζει το συντελεστή (η). Γενικά ισχύει ότι εκθετικά κατανεμημένα μεγέθη για ένα εκθετικά κατανεμημένο χρονικό διάστημα οδηγεί σε κατανομή των εισοδημάτων κατά Pareto (Jones 2015).
- Όταν γύρω στο 2000 έγινε σαφές σε όλους ότι τα εισοδηματικά μερίδια δεν είναι σταθερά και μάλιστα η εποχή μας είναι μια εποχή έντονης ανισότητας, επικράτησε το επιχείρημα ότι η συγκέντρωση πλούτου στο ανώτερο 1% είναι η βασική αιτία της ανισότητας. Η επιχειρηματολογία δεν αφορούσε κάποιο μοντέλο αλλά χρονολογικές σειρές που πηγαίνουν πίσω στο 19^ο αιώνα όπως αυτές που ακολουθούν.

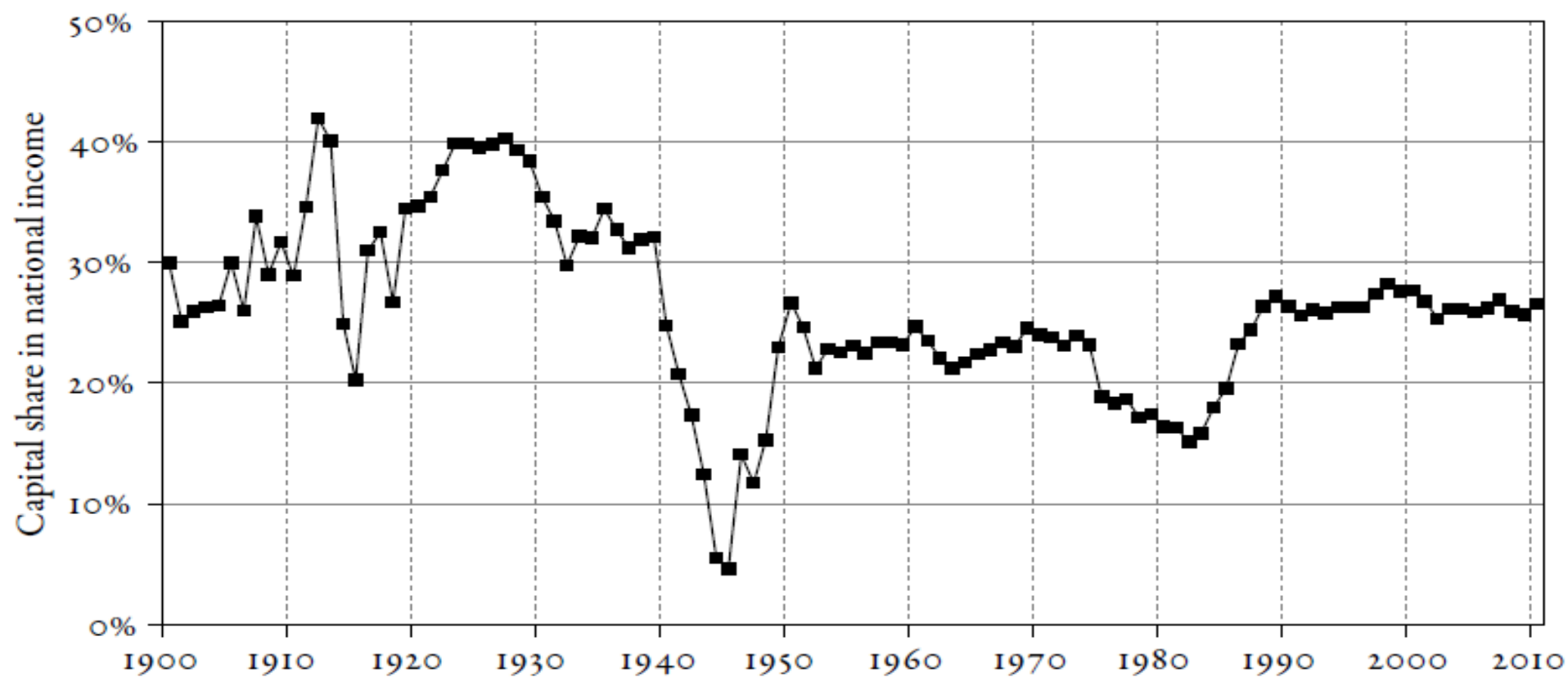

FIGURE 6.8. The capital share in national income in France, 1900–2010

The share of capital income (net profits and rents) rose from 15 percent of national income in 1982 to 27 percent in 2010.

Sources and series: see piketty.pse.ens.fr/capital21c.

TABLE 7.2.
Inequality of capital ownership across time and space

Share of different groups in total capital	Low inequality (never observed; ideal society?)	Medium inequality (≈ Scandinavia, 1970s–1980s)	Medium–high inequality (≈ Europe 2010)	High inequality (≈ US 2010)	Very high inequality (≈ Europe 1910)
The top 10% “upper class”	30%	50%	60%	70%	90%
Including the top 1% (“dominant class”)	10%	20%	25%	35%	50%
Including the next 9% (“well- to-do class”)	20%	30%	35%	35%	40%
The middle 40% (“middle class”)	45%	40%	35%	25%	5%
The bottom 50% (“lower class”)	25%	10%	5%	5%	5%
Corresponding Gini coefficient (synthetic inequality index)	0.33	0.58	0.67	0.73	0.85

Note: In societies with “medium” inequality of capital ownership (such as Scandinavian countries in the 1970s–1980s), the top 10% richest in wealth own about 50% of aggregate wealth; the bottom 50% poorest about 10%; and the middle 40% about 40%. The corresponding Gini coefficient is equal to 0.58. See the online technical appendix.

Ο Piketty και οι Νόμοι του

- Αυτά τα ευρήματα έδειξαν ότι η εξέλιξη του μεριδίου των κερδών μοιάζει με U και όχι με ανάποδο U όπως ανέμενε ο Kuznets. Όμως το εύρημα χρειαζόταν αναλυτική επεξήγηση αυτό επιχείρησε ο Piketty (2014).
- Δεν παρουσίασε ποτέ ένα οικονομετρικό μοντέλο για να εξηγήσει τα ευρήματά του. Αυτό που έκανε ήταν να καταφύγει στα βασικά αναλυτικά του εργαλεία που δεν ήταν άλλα από το υπόδειγμα του Solow. Όμως επειδή ονόμασε κάποια από τα επιχειρήματά του «νόμους του καπιταλισμού» και επειδή προβλέπει ένταση της ανισότητας στο μέλλον κάποιοι νεοκλασικοί οικονομολόγοι επιχειρηματολόγησαν (λανθασμένα) ότι ακολουθεί το Ricardo και το Marx.
- Τι έκανε, αρχικά πήρε τη Cobb-Douglas του υποδείγματος του Solow χωρίς τεχνολογική μεταβολή και με σταθερούς συντελεστές αποταμίευσης

$$Y = K^a \cdot (L_0 \cdot e^{(n \cdot t)})^b, \text{ όπου } dK/dt = s \cdot K^a \cdot (L_0 \cdot e^{(n \cdot t)})^b, a + b = 1, \text{ και } g = n$$

- Στη συνέχεια ακολουθώντας το θεώρημα το Euler όρισε τις ακόλουθες παραμέτρους που τις ονόμασε «πρώτο και δεύτερο νόμο του καπιταλισμού»

$$\alpha = r \cdot K / Y, \alpha = \text{the profit share}, \beta = K / Y = s / g \rightarrow \alpha = r \cdot \beta$$

Συνέχεια

- Στο περιβάλλον της Cobb-Douglas όπου το μερίδιο των κερδών (α) είναι σταθερό το προηγούμενο σημαίνει ότι η όποια αύξηση του οριακού προϊόντος του κεφαλαίου (r) θα συνοδεύεται από μια ισόποση μείωση του λόγου κεφαλαίου εισοδήματος (β). Αυτό στη γλώσσα των νεοκλασικών οικονομικών σημαίνει ότι «ο οριακός λόγος υποκατάστασης κεφαλαίου εργασίας είναι ίσος με τη μονάδα». Ο λόγος μετρά τις δυνατότητες υποκατάστασης εργασίας από κεφάλαιο. Στην περίπτωση της Cobb-Douglas το γεγονός ότι είναι ίσος με τη μονάδα δείχνει ότι υπάρχει ευχέρεια αλλά όχι πλεονέκτημα στην υποκατάσταση παραγωγικών συντελεστών
- Τι γίνεται όμως αν για κάθε αύξηση του β δεν έχουμε μια ισόποση μείωση του r ; Είναι προφανές ότι στην περίπτωση αυτή το μερίδιο των κερδών (α) θα αυξηθεί. Με άλλα λόγια αν μπορούμε εύκολα να αντικαταστήσουμε εργασία με κεφάλαιο αυτό σημαίνει ότι μερίδιο των κερδών θα αυξηθεί. Ο Piketty χωρίς να μας παρέχει κάποια οικονομετρική μέτρηση λέει ότι ο λόγος θα είναι 1.3 - 1.6 τον 21^ο αιώνα.
- Με άλλα λόγια λέει ότι επειδή ζούμε σε μια εποχή όπου οι αποταμιεύσεις (s) θα είναι σταθερές ενώ οι ρυθμοί μεγέθυνσης (g) χαμηλοί αυτό θα φέρει αύξηση του μεριδίου των κερδών. Φτάνει αυτό όμως για να εξηγήσει την ανισότητα;

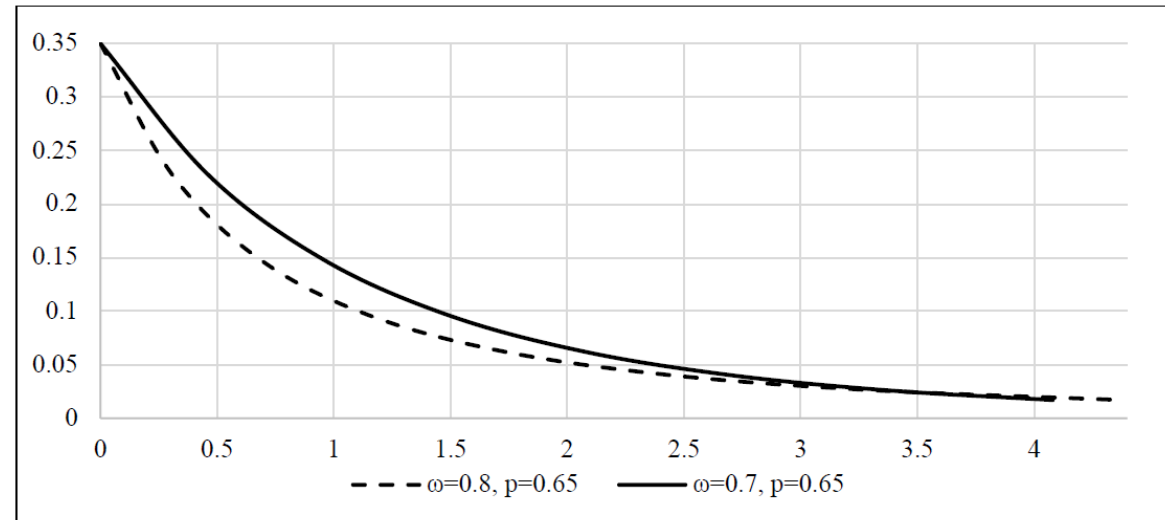
Ο τρίτος νόμος του καπιταλισμού $r > g$

- Κατά τη γνώμη μου όσα είπαμε ως τώρα δεν παρέχουν μια ικανοποιητική ερμηνεία της δυναμικής του μεριδίου των κερδών. Ο βασικός λόγος είναι ότι σε ένα περιβάλλον όπου ο ρυθμός μεγέθυνσης είναι ο ρυθμός μεγέθυνσης του πληθυσμού (n) και οι αποταμιεύσεις (s) είναι σχετικά σταθερές όπως συμβαίνει στο Solow είναι πολύ δύσκολο το (β) να εμφανίζει μεγάλη μεταβλητότητα όπως «ζητά» ο Piketty.
- Όμως το σημαντικότερο είναι ότι το (μέχρι στιγμής) σχήμα δεν εξηγεί τη ανισότητα. Δεν εξηγεί γιατί ζούμε σε κοινωνίες που το 1% των υψηλότερων εισοδημάτων καρπώνεται το 30% του ΑΕΠ. Με όσα έχουμε πει μέχρι τώρα θα μπορούσε να αυξάνει το μερίδιο των κερδών αλλά αυτό να σημαίνει αύξηση της εφευρετικότητας, των start-ups και της κοινωνικής κινητικότητας όπως επιχειρηματολογεί η κ. Κεραμέως ή ο κ. Πατέλης.
- Ο Piketty φυσικά το γνωρίζει αυτό και γι' αυτό επιστρατεύει το λεγόμενο τρίτο νόμο του καπιταλισμού που λέει ότι το ποσοστό κέρδους είναι μεγαλύτερο από το ρυθμό μεγέθυνσης.
- Εκ πρώτης όψεως το $r > g$ δε σημαίνει και τίποτα. Στο κόσμο του Solow σημαίνει ότι η οικονομία δεν αποταμιεύει τόσο πολύ ώστε να βγει από το «χρυσό κανόνα» της ισόρροπης μεγέθυνσης (Phelps 1961). Ένας υπερβολικός συντελεστής αποταμίευσης θα σήμαινε πολύ χαμηλό ποσοστό κέρδους και απομάκρυνση από την «άριστη κατανομή των παραγωγικών συντελεστών». Επιπλέον, ο «κόσμος του Solow» δεν λέει και πολλά για την ανισότητα αφού βασίζεται σε ένα μοντέλο που αντιπροσωπευτικού καταναλωτή και αντιπροσωπευτικής επιχείρησης. Κοντολογίς, χρειαζόμαστε επιπλέον υποθέσεις για να εξηγήσουμε την ανισότητα.

Συνέχεια

- Για το σκοπό αυτό ο Piketty μαζί με το Gabriel Zucman (2013) παρουσίασε ένα δυναμικό υπόδειγμα όπου ο πληθυσμός διαχωρίζεται σε λάτρεις του πλούτου και λάτρεις της κατανάλωσης. Οι τελευταίοι δεν αποταμιεύουν.
- Παράλληλα υπάρχουν γνωστές εκ των προτέρων (στατιστικές) πιθανότητες (p) για λάτρεις του πλούτου και $(1-p)$ για λάτρεις της κατανάλωσης. Με βάση αυτές τις σταθερές πιθανότητες ορίζονται και παράγωγες πιθανότητες τα παιδιά των wealth lovers να είναι wealth lovers και το αντίθετο. Αντίστοιχα ορίζονται οι πιθανότητες και για τις επερχόμενες γενιές (εγγόνια κλπ.).
- Το αποτέλεσμα είναι μια κατανομή του πλούτου αλλά Pareto που έχει την μορφή του σχήματος. Στον οριζόντιο άξονα έχουμε τις τιμές του λόγου του ατομικού προς το μέσο πλούτο και στο κάθετο άξονα τις αντίστοιχες πιθανότητες κάθε συμμετέχοντα στη κατανομή. Η κατανομή μας πληροφορεί για την πιθανότητα παιδιά και εγγόνια πλουσίων να έχουν πλούτο μέχρι και πάνω από 4 φορές το μέσο όρο.
- Η παράμετρος $\omega = s' \cdot (1+re)/(1+g)$
- Και μπορεί να προσεγγισθεί από την εξίσωση όπου (H) είναι μια γενεά. Το συμπέρασμα είναι ότι όσο μεγαλύτερη η τιμή της παραμέτρου ω τόσο «παχύτερη» η «ουρά» της καμπύλης Pareto και τόσο υψηλότερη η συγκέντρωση του πλούτου σε λιγότερα χέρια.

Figure 1: Pareto Survival Function

Συνέχεια

- Ο Piketty για να διατηρήσει τις ιδιότητες του υποδείγματος του Solow ορίζει τις μεταβλητές του έτσι ώστε σε κλειστή οικονομία το συνολικό κεφάλαιο (K) να ισούται με το συνολικό πλούτο (W). Ο ορισμός του κεφαλαίου που προκύπτει είναι ιδιαίτερα προβληματικός αφού είναι πολύ δύσκολο αυτό το συνονθύλευμα από μηχανήματα, κτίρια, αγροτική γη και διαρκή καταναλωτικά αγαθά να συγχωνευθεί σε έναν ομογενή συντελεστή κεφαλαίου. Ούτε νεοκλασικοί οικονομολόγοι δεν θα δέχονταν μια τέτοια άθροιση ετερογενών πραγμάτων.
- Η λύση του υποδείγματος απλά μας λέει ότι σε μια οικονομία όπου το ποσοστό κέρδους είναι σχετικά σταθερό και διαθέσιμο σε όλους και ο ρυθμός μεγέθυνσης ισούται με αυτόν του πληθυσμού όσο πιο πλούσιος γεννηθείς τόσο πλουσιότερος θα γίνεις αν συνεχίσεις να αποταμιεύεις.
- Η συγκέντρωση του πλούτου εξαρτάται από τη διαφορά του ποσοστού κέρδους (r) που είναι σταθερό ή πέφτει πιο αργά από το ρυθμό μεγέθυνσης (g). Ο τελευταίος λόγω χαμηλής μεγέθυνσης του πληθυσμού είναι επίσης χαμηλός. Άρα η ανισότητα θα αυξάνει αφού η διαφορά $r-g$ θα διευρύνεται.
- Σε αυτό το κόσμο η αύξηση των μισθών δεν είναι εφικτή λόγω μεγάλης δυνατότητας υποκατάστασης εργασίας από κεφάλαιο. Η μόνη λύση είναι ένας φόρος στα κέρδη διαφορετικά η ανισότητα θα γίνεται όλο και εκρηκτικότερη. Αυτή είναι και η βασική πρόταση οικονομικής πολιτικής του Piketty.

Η Κριτική Mankiw

Δεν χρειάζεται να είναι κανείς ειδικός στη θεωρία της νεοκλασικής ανάπτυξης για να κατανοήσει ότι με ένα μεταβλητό καθαρό ποσοστό αποταμίευσης η αναλυτική συλλογιστική και οι προτάσεις πολιτικής του Piketty δεν ισχύουν.

Το τελευταίο είναι το βασικό επιχείρημα της κριτικής του Gregory Mankiw (2015). Το κύριο ερώτημά του είναι: Ποιος είναι ο βέλτιστος φορολογικός συντελεστής για το εισόδημα από κεφάλαιο και τον πλούτο που ελαχιστοποιεί την ανισότητα;

Χρησιμοποιώντας ένα απλό μοντέλο όπου ο ρυθμός ανάπτυξης εξαρτάται από τον καθαρό ρυθμό απόδοσης του κεφαλαίου και τις τυπικές τεχνικές βελτιστοποίησης, καταλήγει στο σύνηθες νεοκλασικό συμπέρασμα (Chamley 1986, Judd 1985, Atkeson, Chari, & Kehoe 1999). Εάν φορολογηθεί το κεφάλαιο, η συσσώρευση θα εξασθενήσει (θα μειωθούν οι καθαρές αποταμιεύσεις) και οι μισθοί που είναι η διαφορά μεταξύ της παραγωγής και της απόδοσης του κεφαλαίου (κέρδη) θα μειωθούν.

Στο τέλος, η ανισότητα αυξάνεται, παρόλο που οι εργαζόμενοι θα καταναλώσουν τα έσοδα από τη φορολογία κεφαλαίου. Έτσι, συμπεραίνει ο Mankiw, ότι το καλύτερο για τα εισοδήματα των εργαζομένων δεν είναι φόροι επί του κεφαλαίου. Όπως παραδέχεται και ο Piketty (2015) αυτό ισχύει για ένα νεοκλασικό μοντέλο με άπειρη ελαστικότητα συσσώρευσης (καθαρή αποταμίευση) στο καθαρό ποσοστό απόδοσης.

Όμως το πρόβλημα παραμένει, η ανισότητα αυξάνεται στον σύγχρονο καπιταλισμό. Από αυτή την άποψη, το Mankiw (2015) δεν βοηθάει πολύ. Ολοκληρώνει την εργασία του προτείνοντας απολογητικά ότι είναι καλύτερο να βρίσκεσαι στο χαμηλότερο εισοδηματικό κλιμάκιο σε μια πλούσια οικονομία με υψηλή ανισότητα παρά ένα μεσαίο εισόδημα σε μια οικονομία χαμηλότερης ανισότητας.

Η Κριτική Acemoglu-Robinson

- Ο Acemoglu και ο Robinson (2015) είναι οι πιο εξέχοντες κριτικοί του Piketty από τη πλευρά των νεοκλασικών οικονομολόγων που επιχειρηματολογούν υπέρ της «ενδογενούς τεχνολογίας». Όμως, περιέργως πώς, δεν αποδίδουν τις ελλείψεις της ανάλυσης στο μοντέλο του Solow, αλλά κάποια υποτιθέμενη σύνδεση του Piketty με τον Ricardo και τον Marx.
- Συγκεκριμένα, ξεκινούν ελέγχοντας τη συσχέτιση της εισοδηματικής ανισότητας με την απόδοση των ομολόγων μείον τον ρυθμό μεγέθυνσης. Παρόλο που η συσχέτιση του ποσοστού κέρδους με το επιτόκιο των μακροπρόθεσμων ομολόγων ισχύει μόνο στη νεοκλασική θεωρία ο υπολογισμός τους είναι συνεπής με τα δεδομένα του Piketty. Επομένως, τα απογοητευτικά αποτελέσματα που βρίσκουν ορθώς θεωρούν ότι δεν επιβεβαιώνουν τη συσχέτιση της ανισότητας με τον «τρίτο θεμελιώδη νόμο του καπιταλισμού» ($r-g > 0$).
- Έχοντας αποδυναμώσει το επιχείρημα του Piketty, κινούνται στη συνέχεια για να δημιουργήσουν το δικό τους επιχείρημα για να εξηγήσουν την ανισότητα. Σε εμπειρικό επίπεδο, η ιδέα τους είναι ότι η δυναμική του μεριδίου του top 1% των εισοδημάτων μπορεί να είναι παραπλανητική για την κατανόηση της συνολικής κατανομής εισοδήματος.
- Για να μας πείσουν δεν εξετάζουν την κατανομή εισοδήματος σε κάθε χώρα αλλά συγκρίνουν την διανομή του εισοδήματος σε δύο ακραίες περιπτώσεις. Τη σοσιαλδημοκρατική Σουηδία και τη Νότια Αφρική που υπέφερε για πολλά χρόνια κάτω από το ρατσιστικό καθεστώς απαρτχάιντ. Το σκεπτικό τους είναι ότι το top 1% της Νότιας Αφρικής δεν μπορεί να είναι αντιπροσωπευτικό του συνόλου ειδικά στην προ και μετά Apartheid εποχή. Σκοπός τους είναι να αποδώσουν την ανισότητα σε θεσμικούς παράγοντες κάτι που αποτυγχάνουν όμως να επιβεβαιώσουν και οι ίδιοι αφού το σχήμα των εισοδηματικών κατανομών είναι παρεμφερές σε παγκόσμια κλίμακα. Επιπλέον, πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην κατανομή των εισοδημάτων του ανώτατου 1-3% και της συνολικής κατανομής εισοδήματος του πληθυσμού (Shaikh 2017).

Piketty και Marx

- Στο πλαίσιο αυτής της παρουσίασης έχουμε εξετάσει βιβλιογραφία μεγέθυνσης και διανομής επεκτείνεται σε ένα διάστημα σχεδόν 70 χρόνων. Σε αυτήν τη μακρά αναφορά, δεν συναντήσαμε ούτε ένα επιχείρημα που να συσχετίζει τους μισθούς και το μερίδιο των μισθών με την ανεργία. Ο λόγος είναι ότι όλη η βιβλιογραφία που εξετάζεται μέχρι τώρα βασίζεται στη νεοκλασική θεωρία όπου ο μισθός είναι μια τιμή εκκαθάρισης της αγοράς εργασίας.
- Αυτό δεν ισχύει στην κλασική πολιτική οικονομία και ειδικά στον Μαρξ όπου η διαρθρωτική ανεργία και η ταξική πάλη διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κατανομή εισοδήματος και την ανισότητα.
- Για να καταλάβουμε πώς συμβαίνει αυτό πρέπει να σκιαγραφήσουμε το βασικό επιχείρημα. Στον Μαρξ, οι καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις ωθούν προς τη συνεχή μηχανοποίηση της παραγωγής επειδή φέρνει μεγαλύτερο έλεγχο στην εργασία για τον καπιταλιστή. Η μηχανοποίηση διευκολύνει την εντατικοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, αυξάνει την παραγωγικότητα και αυξάνει το ποσοστό (υπεραξίας) εκμετάλλευσης της εργασίας
- Όπως θα δούμε στο επόμενο μάθημα η λογική αυτή μπορεί να αποτελέσει τη βάση μιας διαφορετικής ερμηνείας της ανισότητας.

Καταληκτικές Επισημάνσεις

- Από την εκδήλωση της πανδημίας και μετά η συζήτηση για την ανισότητα έχει ενταθεί.
- Σε ένα πρόσφατο συνέδριο ο νομπελίστας Jean Tirole αναφέρθηκε επίσης στην ανισότητα ως «αποτυχία αγοράς». Αυτό σημαίνει ότι αποδέχεται την πρόταση του Piketty για επιβολή φόρου περιουσίας χωρίς να δέχεται κατ' ανάγκη την αναλυτική του ερμηνεία της ανισότητας.
- Ανάλογη επιχειρηματολογία διατύπωσε και ο Saez (2021).
- Βέβαια όλα τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι οι ανησυχίες των ορθόδοξων οικονομολόγων θα εξαφανίσουν τον «εφεδρικό βιομηχανικό στρατό» ή τις επιπτώσεις της «πρωταρχικής συσσώρευσης» στην σύγκλιση των οικονομιών.
- Σημαίνουν όμως ότι μπαίνουμε σε μια νέα εποχή όπου η κλασική πολιτική οικονομία και ιδιαίτερα ο Marx έρχονται πάλι στην επικαιρότητα.